

EPISCOPUL CHESARIE AL BUZĂULUI – ILUSTRU REPREZENTANT AL EPOCII MODERNE

dr. Nicolae MORARU, Constantin COMAN

BISHOP CHESARIE OF BUZĂU – ILLUSTRIOUS REPRESENTATIVE OF THE MODERN AGE

Abstract

Bishop Chesarie Căpățână (1825-1846) proved to be a true representative of the modern age in Buzău, building monasteries, churches, schools and resuming the activity of the old printing press, so much so that he had a decisive influence on the beginning of modernization in the bishopric of Buzău and thus contributed to the growth of the Romanian nation. He contributed to the rapid construction of churches to resume and uphold the Orthodox ancestral faith of the majority of the inhabitants of the former Raya of Braila that returned to the body of Wallachia as from 1829. He was concerned to consolidate the buildings of the Eparchy Centre and, above all, to raise from the foundations the beautiful building of the Seminary and also supported the building and restoration of numerous other places of worship.

Bishop Chesarie deemed it appropriate to continue the printing of books, bringing in other craftsmen skilled in this art supporting modern culture, via new printing press purchased from the Buda University printing house. The great hierarch founded no less than 4 schools in Buzău, namely: the school of „fine” painters, the school of psaltery, the school of sculpture and, above all, the Seminary. These were accompanied by the substantial and consistent support for the school of clerks, the monastic schools and the „national school” of the monastic deacon Dionisie Romano. The cultural and educational merits of Bishop Chesarie of Buzău found throughout his activity place him, without doubt, among the most important forerunners of the modernisation of Romanian society in the run-up to the 1848 Springtime of Nations.

Cuvinte cheie: eparhia Buzăului, Chesarie Căpățână, Buzău, cultură, episcop

Keywords: bishopric of Buzău, Chesarie Căpățână, Buzău, culture, bishop

Analele Buzăului XIII, Buzău, 2021, p. 7 – 34.

Sunt perioade binecuvântate în istoria popoarelor când totul se urnește în sens pozitiv, când se vede clar că schimbările din societate, economie, cultură și chiar detestata politică aduc speranță, încredere și prosperitate. Din păcate, asemenea perioade sunt scurte și rare, accelerări ale istoriei, care mișcă omenirea pe calea progresului, și pe care le numim cu un termen convențional revoluții, fără însă ca termenul să reflecte semantic întreaga bogăție a schimbării pe care ar trebui să o reprezinte. Pentru noi, românii, o astfel de perioadă a fost în prima jumătate a secolului al XIX-lea, între 1821 și 1848, când a avut loc o remarcabilă descătușare a energiilor poporului român, metamorfozat în națiunea română. A avut parte atunci poporul de o întreagă pleiadă de personalități remarcabile care au format o elită a progresului, care a reușit să se identifice cu nevoile poporului și care, mai ales, a fost capabilă de jertfă pentru a îndeplini acele nevoi de „Dreptate și Frăție!”. Toate aceste lucruri nu ar fi fost posibile fără strădaniile generației prepașoptiste, care a pregătit formarea a statului român modern, în jumătatea de veac scursă de la *Unirea Principatelor* (1859) și până la *Marea Unire* (1918). Conștienți de menirea lor în societatea post-fanariotă, ierarhii Bisericii noastre, preoții și credincioșii acestora au călăuzit revoluționarele procese care s-au succedat de la Revoluția lui Tudor Vladimirescu și până la domnia unificatoare a lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866). Revenirea la domniile pământene, hotărâtă de puterile suzerană otomană și protectoare rusească, instaurarea educației în limba română prin înființarea școlilor naționale, sub oblăduirea Bisericii, așa cum prevedeau Regulamentele Organice, propaganda unionistă făcută în tinerele organe de presă românească și de la bătrânele amvoane eclesiastice au constituit trepte în afirmarea dorințelor patriotice ale nației noastre. În acest context, la cârma multisecularei Episcopii a Buzăului, pronia divină a rânduit să ajungă vrednicul ierarh Chesarie Căpățână (1825-1846). Ucenic al episcopului cărturar Iosif al Argeșului (1793-1820), acesta a clădit la Buzău biserici, școli, tiparniță – așezăminte culturale ce au influențat dezvoltarea urbei Buzăului, a eparhiei, în general, și, prin ele, a contribuit la creșterea nației române.

Ctitorii și construcții/ Opera edilitară

Episcopul Chesarie și-a înțeles pe deplin menirea – „unde este episcopul acolo este biserica”, iar biserica nu poate fi decât ecclesia, adică poporul, iar episcopul este păstorul cel bun al poporului. Cuvântarea sa rostită la hirotonia din 5 aprilie 1825 ne arată deplina înțelegere a misiunii sale – luminarea poporului spre unire, clădirea unei patrii a românilor și a românismului, omagiind importanța patriotică a mișcării revoluționare românești condusă de Tudor Vladimirescu în primăvara anului 1821: „Dezbrăcați-vă de haina cea cu poale lungi a iubirii de sine și vă îmbrăcați în strălucitul veșmânt al iubirii

aproapelui și al patriotismului! Priviți în oglinda anului cu leatul 1821 și aceea vă va arăta ce fel ați fost până acum și cum trebuie să fiți de acum înainte!”¹. Că a fost episcopul Chesarie un om al timpului său este fără îndoială, întrucât nu numai vorbele, cât mai ales faptele l-au făcut un om al „secolului naționalităților”. Faptele sale ni-l arată ca pe un făuritor de epocă, grija sa de a înnoi timpul îl determină să se implice în toate domeniile propășirii neamului. Reconstruirea spirituală, bazată pe „unirea popoarelor și iubirea de patrie”² trebuia însoțită și de reconstrucția materială, de ctitorirea unor edificii unde poporul urma să se adune pentru a primi învățătura cea folositoare – biserici, mănăstiri, școli. De aceea harnicul episcop Chesarie, după o solidă experiență de econom al Mănăstirii Antim și chiar al Mitropoliei Țării Românești, a dobândit „și acel spirit gospodăresc care a creat faima lui în timpul cât a păstorit Eparhia Buzăului”³.

Imensa activitate gospodărească ilustrată de ctitoriile sale ni-l arată pe deplin ca pe un restaurator al Episcopiei Buzăului. Afirmția nu doresc să pară gratuită, deoarece nu numai întreaga sa operă cultural-edilitară ne-o susține, ci și binecuvântata șansă ca sub păstorirea sa Episcopia Buzăului să își reia jurisdicția și asupra întregului teritoriu al județului Brăila prin revenirea raialei Brăilei la trupul Țării Românești ca urmare a Tratatului de la Adrianopol din 1829. Astfel Episcopia Buzăului revine integral la teritoriul său dobândit la întemeiere, format din județele Săcuieni, Buzău, Slam-Râmnic și Brăila. Cum fosta raia trecuse prin grea suferință religioasă, între 1540-1829 fiind predominant cultul islamic, a fost nevoie de construirea grabnică de biserici care să reia și să susțină credința strămoșească ortodoxă a majorității locuitorilor acestui județ. Urgența situației din Brăila a făcut ca o fostă casă musulmană de rugăciune (mesdjid) să fie transformată în biserică ortodoxă. Principalul rol l-a avut Marele Duce Mihail Pavlovici Romanov care a cerut Episcopiei Buzăului încuviințarea de a transforma fosta geamie în biserică ortodoxă, în amintirea luptelor pentru eliberarea Brăilei. Noii biserici i s-a atribuit hramul de „Sfântul Arhanghel Mihail” în cinstea Marelui Duce al Rusiei și a fost sfințită în Duminica ortodoxiei (8 martie 1831) după ce i s-a construit sfântul altar. Sfințirea a fost efectuată de către un arhimandrit al Episcopiei Buzăului și de către primul preot ortodox al bisericii, părintele Ioan⁴. Tot la Brăila a fost ridicată în numai un an, între 1935-1936, Catedrala „Sf. Nicolae”, fiind prima biserică ortodoxă din oraș ridicată de la

¹ Pamfil C. Georgian, *Chesarie Episcopul Buzăului, 1825-1846*, Buzău, Editura Sfintei Episcopii a Buzăului, Tipografia și legătoria de cărți D. Bălănescu, 1946, p.79.

² *Ibidem*, p. 77.

³ *Ibidem*, p. 9.

⁴ Internet- <https://brceaila-portal.ro/informatii-despre-orasul-braila/biserici-din-braila-partea-i.html>.

temelie, după revenirea la trupul țării. Pictura și celelalte dotări au fost realizate până în 1839, încât noul locaș de cult așezat în centrul orașului era și cea mai înaltă clădire din localitate. Biserica a fost sfințită pe 6 decembrie 1838 de către Preasfințitul Episcop Chesarie al Buzăului, iar cuvântul său de învățătură despre *întemeierea moralului ce trebuie să aibă omul în societate*⁵, precum și discursul pitarului Ioan Penescu, primul profesor al școlii publice din Brăila, s-au constituit în prima carte tipărită aici, în anul 1838, *Cuvânt la sfințirea bisericii Sf. Nicolae*⁶. Pe lângă biserică a fost construită și o școală cu trei săli de clasă, inaugurată pe 7 decembrie 1841, pentru formarea de învățători, asemenea Școlii pentru candidați de învățători înființată la Buzău, pe 20 aprilie 1838⁷.

În anul 1836, doi negustori bogați ai Brăilei, Petre Boiangiu și Cristu Ceacăru, au ridicat frumoasa biserică cu hramul „Sf. Apostoli Petru și Pavel”, iar în 1844 s-a înălțat și biserica „Adormirea Maicii Domnului”, cu binecuvântarea vrednicului de pomenire Chesarie, ierarhul locului. Am ținut să prezint opera edilitară a lui Chesarie începând cu realizările sale de la Brăila, întrucât aici Sfinția Sa a făcut de fapt misiune apostolică (în acel timp numărul românilor din oraș era destul de redus, aici trăiau 530 români ortodocși, 470 greci, 50 de catolici și 850 de evrei)⁸, precum și pentru că vechii săi biografi au prezentat doar într-o frază eforturile sale edilitar-culturale de la Brăila, iar strădaniile sale de aici sunt puțin cunoscute⁹. Desigur, încă de la venirea sa la Buzău Preasfințitul Chesarie a fost preocupat să consolideze clădirile Centrului Eparhial, după cum ne relatează profesorul seminarului Petre Suci, la 1846: „Așezându-se în scaunul unei episcopii îngropată în datorii, păstorul cel bun îngriji mai întâiu de a o ușura de datoriile ce o apăsau; după aceea începu a înălța pe ruinele cele vechi, de o parte case pentru lăcuința arhiereului și pentru economie, de alta pentru părinții carii se află în slujbă, apoi palatul numit domnesc, în dreptul acestuia, case pentru oaspeți, iar pe de altă parte, un seminaru pompos, adăpostul muselor pentru luminarea clerului tânăr, eleganța și podoaba acestora răsfrânge o frumusețe foarte mare și chiar peste orașul Buzău, iar gustul arhitecturii europene le face a se putea pune cumpănire cu zidurile de întîia clasă din alte părți ale Europei. Uitasem templul catedral, ce se înălță în mijlocul celorlalte ziduri, și paraclisul, care prin activitatea prea sfinției

⁵ Ion Ionașcu, (editor), *Material documentar privitor la Istoria Seminarului din Buzău-1836-1936*, București, Imprimeria Națională, 1937, p. 33.

⁶ Internet- <http://obiectivbr.ro/content/cum-ars-biserica>-sfântul-nicolae-foișorul-de-foc

⁷ Idem, <https://braila-portal.ro/informatii-despre-orasul-braila/biserici-din-braila-partea-i.html>

⁸ Idem, <http://obiectivbr.ro/content/cum-ars-biserica>-sfântul-nicolae-foișorul-de-foc

⁹ Vezi D. Furtună, *Chesarie Episcopul Buzăului-vieața și meritele sale*, București, 1913, p. 18 și Pamfil C. Georgian, *op.cit.*, p. 32.

sale părintele Chesarie, se aduseră la starea în care se află”¹⁰. Că Episcopul Chesarie nu a găsit la Buzău doar „ruinele cele vechi” ne-o spune părintele Gabriel Cocora: „O altă inexactitate, lansată în 1869 și preluată necritic, este aceea că la venirea sa la Buzău „toată episcopia se compunea dintr-o casă învelită cu stuf și dărăpănată pînă la temelie”. Afirmatia însă este infirmată de prezența inventarului alcătuit cu ocazia instalării sale, necercetat pînă acum”¹¹. Cert este că de la instalare au început lucrări de consolidare ale clădirilor Centrului Eparhial, începând cu biserica ridicată de către Matei Basarab în 1649, „înnoită radical” între anii 1832-1834. Din păcate eforturile sale au fost grav compromise de cutremurul din 11 ianuarie 1838 așa cum relatează ziarul *România* din 21 ianuarie 1838: „Ce! Se poate ca isprava ostnelilor de mai mult de 11 ani să fie pradă în vreo patru minute!? Așa, episcopia noastră nu mai este aceea care era: Cutremurul de la 11 ale următoarei a despuiat-o de frumusețea ei...”. Strădaniile de 11 ani fiind aproape năruite s-a trecut de îndată la reparații și refaceri. Aflute într-o stare mai gravă erau clădirile bisericii abia refăcute, palatului numit domnesc, unde funcționa și seminarul cel vechi, construit în vremea domnitorului Constantin Brâncoveanu, clopotnița și paraclisul. Noul palat episcopal, ridicat peste pivnița brâncovenească, și clădirea seminarului, fiind în construcție, nu au suferit stricăciuni mari, dovadă că imediat după cutremur, în cursul anului 1838, ambele sunt date în folosință¹². Reconstrucția era absolut necesară „care din punct de vedere al utilității a fost salutară și laudabilă, în schimb, prin modul în care s-a făcut, lasă de dorit. Înlăturarea inscripțiilor și mutilarea vechiului stil au dus la o arhitectură banală”¹³, opinează preotul Gabriel Cocora, iar aprecierea sa este susținută și de către D. Furtună: „Reparația a avut de sigur frumoasă intenție. Dar, în același timp, constituie mare pierdere faptul că, fiind prea radicală, nu se mai poate recunoaște vechea zidire de la 1649 a lui Matei Basarab care fusese înnoită mai puțin radical în veacul al 18-lea”¹⁴. Despre modificările la biserica lui Matei Basarab, chiar Nicolae Iorga spunea că „i-au schimbat într-atât interiorul, încât n-a mai rămas nimic din ceea ce era înainte, fiind înlocuite și turele de piatră cu ture de scândură, la biserică și clopotniță”¹⁵. Pe lângă observațiile privind pierderea frumuseții arhitectonice brâncovenești ar trebui să luăm în calcul și cheltuielile destul de mari pe care le-a angajat

¹⁰ Ion Ionașcu, *op.cit.*, p. 59.

¹¹ Preot Gabriel Cocora, *Episcopia Buzăului - o vatră de spiritualitate și simțire românească*, Editura Episcopiei Buzăului, 1986, p. 145.

¹² Antonie Plămădeală, *op.cit.*, p. 30.

¹³ Preot Gabriel Cocora, *op.cit.*, p. 146.

¹⁴ D. Furtună, *op.cit.*, p. 15.

¹⁵ Antonie Plămădeală, *op.cit.*, p. 30.

ctorul de biserici și școli Chesarie, și pe care din păcate nu le cunoaștem, încât putem să avem în vedere și acest criteriu care probabil l-a împiedicat să așeze esteticul deasupra utilului. „În orice caz, centrul eparhial așa cum îl avem astăzi, cu palatul, cu biserica, seminarul, clopotnița și clădirea administrației, sunt așa cum le-a făcut Chesarie”¹⁶, recunoștea, prin 1981, vrednicul de pomenire Antonie Plămădeală, care deși vremelnic păstor al Episcopiei Buzăului, a fost cel care a reabilitat stilul brâncovenesc al Centrului Eparhial și a lăsat urme durabile în spiritualitatea și cultura românească.

În schimb, trebuie să recunoaștem că în ceea ce privește lăcașul seminarului, Episcopul Chesarie s-a străduit să o așeze alături de clădirile europene ale timpului și, mai ales, prin decorația arhitectonică să transmită puternicul mesaj al înnoirii naționale caracteristic perioadei 1821-1848, al patriotismului de care era însuflețit și care i-a devenit trăsătură definitorie a personalității. Felix Colson, fostul secretar al Consulatului francez din București, îl numea „un om de-un patriotism luminat” iar clădirea seminarului o consideră „un magnific palat”¹⁷. Nu cunoaștem cine a proiectat marea clădire a Seminarului, și nici cine a condus lucrările de construcție. E de notorietate că la edificarea imobilului s-a folosit piatră din carierele de pe Dealul Istriței, prilej cu care a fost descoperit și celebrul tezaur de la Pietroasele de către un țaran, Ioan Lemnaru, cu tovarășii săi¹⁸, pentru a adăposti un nou tezaur, un templu al învățăturii.

Planul adoptat de constructor pentru edificiul Seminarului „este acela al palatelor franceze stil compozitum, în care predomină elementele dorice. Clădirea e în formă de dreptunghi. Parterul și etajul sunt străbătute în lungime de un coridor larg de 4,30 metri, care le împarte în două. De o parte și de alta, se află înșirate sălile de clasă, cancelariile, dormitoare, toate cu eșire în cele două coridoare. Intrarea se face prin mijlocul fațadei principale dinspre răsărit. Din sala de primire de la intrare, o scară obișnuită cu trepte de piatră se ridică ocolind pereții până la etaj, unde câteva coloane sprijină plafonul la intrarea în coridorul de sus. Coloanele acestea sunt, de altfel, singurul ornament în interior. Clădirea e masivă, sus la etaj zidurile au grosimea de un metru și pare prea încărcată!”¹⁹. Sobrietatea construcției dorea să dea impulsul spre disciplina necesară unei educații solide. Spațiul interior, împărțit în 16 săli, dădea senzația de libertate, controlată de ferestrele înguste, prevăzute la parter cu grile groase în romburi, iar la etaj cu ancadrame de piatră cioplită. Decorațiile exterioare,

¹⁶ Idem, *Trei descoperiri recente la Episcopia Buzăului*, în *Spiritualitate și istorie la Întorsura Carpaților*, vol. II, Buzău 1983, p.32.

¹⁷ D. Furtună, *op.cit.*, p. 29.

¹⁸ Ion Ionașcu, (editor), *op.cit.*, p. 31.

¹⁹ Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, p. 8.

cu elemente sumare simbolice, sunt menite doar să imprime mesajul naționalist al epocii pașoptiste. „Fațadele au două registre, dintre care cel inferior mai scund e tratat cu o imitație de apareiaj de piatră (bosaj destul de puternic exprimat), ferestrele au ancadramente simple de piatră, iar în partea superioară, figuri de daci și de romani, care constituie raportarea peste timp la originea poporului român. Registrul superior, mult mai înalt decât parterul, este decorat cu o pilastratură ce marchează intergolurile. Ancadramentele ferestrelor sunt tratate simplu, dar parapetele au panouri cu motive decorative mitologice și vulturul din stema Țării Românești, iar metopele și triglifele din zona cornișei alternează din nou cu medalioane, cap de bour, prefigurând Unirea celor două Țări Românești. Așadar, avem o clădire în stil neoclasic cu un puternic mesaj istoric: originea poporului român și prefigurarea Unirii”²⁰.

Inaugurarea edificiului Seminarului buzoian s-a făcut la doi ani după deschiderea școlii, în anul 1838, așa cum ne lămurește și inscripția cu caractere chirilice incizată pe frontonul de pe latura răsăriteană: „Spre slava lui Dumnezeu și luminarea clirului Episcopul Chir Chesarie au ridicat din temelie acest seminarion în zilele prea luminatului nostru Domn Alexandru Dimitrie Ghica Voievod leat 1838 maiu întâiu”. Festivitatea oficială s-a desfășurat însă la 20 noiembrie 1838, atunci când inspectorul Seminarului, Gavriil Munteanu, după oficierea Sfintei Liturghii, în prezența episcopului Chesarie și a administrației locale, i-a supus pe elevii primei promoții unui examen public ²¹.

Începând cu primele serii de elevi ai seminarului s-a crea un adevărat cult al Părintelui Fondator, Chesarie, încât asocierea numelui său cu seminarul s-a impus de la sine. Așa s-a făcut că, la 25 noiembrie 1920, Consiliul școlar „a hotărât, în unanimitate, ca Seminarul din Buzău să poarte numele «Seminarul Kesarie Episcopul», serbându-se ziua morții lui, întâmplată la 30 noiembrie 1846”²². Chiar dacă de la episcopul Chesarie ar fi dăinuit doar clădirea seminarului, ar fi fost de ajuns ca să rămână veșnic în conștiința buzoienilor, iar meritul de a i se ridica o statuie sau măcar un bust rămâne încă o propunere frumoasă! Ca un reprezentant de seamă al iluminismului românesc episcopul Chesarie, având drept model faptele reprezentanților Școlii Ardelene dar, mai ales, pe cele ale lui Veniamin Costache, marele mitropolit și patriot al Moldovei, a prețuit în mod deosebit învățătura. Tocmai de aceea l-a susținut din plin pe primul profesor național numit la Buzău, în 1832, Ieromonahul Dionisie Romano. Acesta se confrunta, din nefericire, cu nepăsarea autorităților locale și cu reaua voință a călugărilor greci de la mănăstirea Banu, în găsirea

²⁰ Pr. Gabriel Cocora, *Seminarul Teologic din Buzău la împlinirea a o sută cincizeci de ani*, p. 44.

²¹ *Ibidem*, p. 41.

²² Arhiva Arhiepiscopiei, fond *Seminarul Teologic*, dosarul 3/1914-1921, f. 116.

unui local corespunzător pentru Școala Națională de la Buzău. Cum nou înființata școală funcționa într-o „casă cu ferestre de hârtie, învelită cu paie, în curtea unui han... Chesarie s-a hotărât să clădească el un local pentru școala națională. A adunat 2.000 de lei și chereșteaua necesară și a făcut un apel public pentru a stimula și alte donații din partea locuitorilor orașului «pentru acest scop frumos și patriotic». Orășenii au mai adunat și ei 2500 de lei. Școala era situată pe Ulița Târgului, în centru, cam pe unde este astăzi Biserica Sfinții Îngeri, și a fost inaugurată cu oarecare solemnitate, la 10 decembrie 1833”²³. Recunoștința învățatului profesor Dionisie Romano, care a fost la rândul său un „descălecător” al culturii românești la Buzău, s-a consemnat într-o scrisoare din 14 septembrie 1833 către Eforia Școalelor: „și cu toate că Prea Sfințitul Episcop mi-a poruncit ca această faptă bună nimeni să nu o știe, eu însă cu cinste, făcând cunoscut Cinstitei Eforii, mă voi sili a o scrie și în inimile tuturor tinerilor ce vor învăța în această școală, căci tăcând eu, pietrele ce se pun la zidire vor striga spre cinstirea sa”²⁴.

Fiind animat de îndemnul pe care însăși Chesarie îl adresa primilor elevi seminariști, în 1836: „întru toate lucrurile voastre să nu uitați pe Dumnezeu, ci pururea în tot ceasul să-l chemați spre ajutorul vostru, totdeauna împreună cu voi petrecând, să vă învețe cele bune și să vă povățuiască a umbla în cărările dreptății lui”²⁵, desigur că „s-a îndreptat cu toată dragostea către locașurile de rugăciune, zidind, reparând și rezidind”²⁶, biserici, mănăstiri și schituri.

Probabil că dintre toate ctitoriile sale, în afară de clădirea seminarului, cea mai cunoscută este biserica cea mare de la mănăstirea Ciolanu, cu hramul Sfinților Apostoli Petru și Pavel, târnosită pe 25 aprilie 1828, după cum ne spune pisanăa cea frumos încadrată în dantelăria din piatră a ușii de la intrare: „ridicându-se din temelie, prin osârdia și cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop al Buzăului Chir Chesarie”. O altă impresionantă mănăstire foarte cunoscută prin obștea numeroasă de călugărițe este mănăstirea Rătești, a cărei biserică „s-a ridicat din temelie în locul celei vechi” prin cheltuiala și purtarea de grijă a vrednicului Episcop Chesarie, în 1844. În același an, pe 13 octombrie, s-a finalizat zidirea bisericii și a noi chiliilor la Schitul „Sf. Gheorghe” din Bozioru, după ce încă din 1825, a adus în locul monahilor de aici călugărițele de la schiturile Găvanele și Fundătura, iar pe monahi i-a mutat în locul călugărițelor²⁷. În apropiere, la Cozieni, pe 10 decembrie 1835

²³ Antonie Plămădeală, *Episcopi ai Buzăului în cultura română*, în *Spiritualitate și istorie la Întorsura Carpaților*, vol. II, Buzău, 1983, p. 66-67.

²⁴ Pr. Gabriel Cocora, *Dionisie Romano- Episcopul Buzăului*, Buzău, Editura Episcopiei Buzăului și Vrancei, 2006, p. 348.

²⁵ Pamfil Georgian, *op.cit.*, p. 82.

²⁶ *Ibidem*, p. 14.

²⁷ *Ibidem*, p. 16.

a „isprăvit” reconstrucția schitului întemeiat la 1741, și tot în acea zonă, pe Valea Bălăneșei, a rezidit biserica din Pârscov între anii 1844-1845²⁸. La Berca, a refăcut în 1834 vechea ctitorie monahală a stolnicului Mihalcea Cândescu, după ce cu numai un an înainte, în 1833, rezidise la Buzău, Biserica Sf. Îngeri, o dată cu construcția Școlii Naționale lângă vechea biserică de pe Str. Doamna Neaga²⁹. Lunga listă a ctitoriilor sale nu ar fi completă fără a aminti și restaurarea mănăstirii de călugări de la Cislău, sfințită la 20 decembrie 1839, rezidirea Schitului de la Săseni, 1841, a bisericii Sf. Dumitru, din București, a cărei reconstrucție a început în 1837, fiind sfințită pe 26 octombrie 1843, precum și reparația bisericii din Găvănești, începută în 1844 și finalizată în 1847, de fostul său econom, Filotei, devenit episcop. De remarcat rămâne contagiunea cu patriotism transmisă de la Preasfințitul Chesarie la Preasfințitul Filotei evidențiată tocmai prin mesajul final al pisaniei bisericii din Găvănești care spune: „Astăzi auzi ruga umilită a Românului creștin; fie ca mâine să serbezi timpul eroului român sub un alt Mihai”³⁰. Această inscripție ne arată cum deja în popor circula un adevărat cult pentru marele erou al primei uniri politice românești, iar Nicolae Bălcescu nu a făcut decât să legitimizeze deja o stare de spirit preexistentă în lucrarea sa *Românii supt Mihai Voievod Viteazul*. Încheiem șirul ctitoriilor buzoiene al harnicului episcop Chesarie cu ultima din punct de vedere cronologic, vechea mănăstire (ot) Menedic, întemeiată de domnitorul buzoian Vintilă Vodă în 1532 și reconstruită în 1846, lucrările fiind finalizate pe 26 octombrie cu câteva zile înainte de trecerea sa spre cele veșnice. Reconstrucția s-a făcut pe noul amplasament ales la 1748, unde astăzi este biserica de mir a satului Vintilă Vodă, sub supravegherea egumenului Theofilact, venit din Basarabia și cu un nepot, Iosif Nania, înmatriculat în prima serie a elevilor seminarului din Buzău și devenit apoi cunoscutul Mitropolit al Moldovei, Iosif Naniescu³¹.

Nu putem încheia fără a aminti și ctitoriile sale din fostul județ Săcuieni, desființat în 1845, și care cuprindea arealul montan al județelor Buzău și Prahova din jurul capitalei de județ, pe atunci, Vălenii de Munte. Se spune că vizitând aceste meleaguri binecuvântate din plin de Dumnezeu, episcopul Chesarie a ajuns și pe Valea Crasnei (Frumoasa), în Muntele Ursoaia, fiind însoțit de fiul preotului Radu Potlogea, Constantin (Dinu), fost elev la Școala de cateheți a Episcopiei Buzăului. Bucurându-și sufletul cu frumusețea locurilor preasfințitul Părinte ar fi spus: „Măi Dinule, aici era frumos pentru un

²⁸ *Ibidem*, p. 35.

²⁹ Preot Gabriel Cocora, *Episcopia Buzăului ..*, p. 145.

³⁰ D. Furtună, *op.cit.*, pp. 17-18.

³¹ Ion Dedu, *Mănăstirea cetate de la Vintilă-Vodă și vechiul plai al Slănicului*, București, Editura S.C. Tipo Lumina S.R.L., 2001, p. 71.

schit”. Așa că Dinu Potlogescu, rămas văduv, a purces la ridicarea schitului. La 20 aprilie 1828 protopopul Plaiului Teleajen, Matei, sfințea locul ales pentru schit, la porunca episcopului Chesarie. Din păcate Dinu Potlogescu a trecut la cele sfinte înainte să-și vadă ridicată ctitoria, schitul Crasna, sfințită la 6 decembrie 1829, de Sf. Nicolae, de însuși Preasfințitul Chesarie „pe când era o zăpadă de nu se vedeau gardurile de sub munte”³².

În vara aceluiași an, 1839, episcopul Chesarie fusese tot aici, pe Valea Teleajenului, pentru a sfinți pe 20 iulie biserica schitului Cheia cu hramul „Sf. Treime”, chiliile, clopotnița și gospodăria, refăcute de către doi monahi originari din Săliștea Sibiului, Damaschin și Justin. O mențione prețioasă de pe glaful ușii de intrare a bisericii ar fi aceea că pictura a fost terminată pe 26 august 1836, de către Naum Zugravul, fost elev al Școlii de subțire a episcopiei, condusă de pitarul Nicolae Teodorescu³³.

Minunatul plai al Teleajenului mai are încă o podoabă a strălucitorului tezaur de spiritualitate clădit de către neobositul episcop Chesarie spre slava Ziditorului a Tot și a Toate- mănăstirea Suzana. „Întru slava Marelui Dumnezeu și a Sfântului Ierarh Nicolae făcătorul de minuni al cărui hram se prăznuiește, s-a fondat acest schitu și s-a făcut o biserică din lemn în anul 1740, de Maica Stareță Susana Arșicu și cu ajutorul ctitorilor Filip Tretti. În anul 1840, în zilele Episcopului Chesarie Buzău, cu ajutorul Prea Sfinției Sale și al altor ajutători s-a zidit însă a doua oară biserica din piatră, fiind Stareță Maica Suzana Albuleț”³⁴ așa se pomenește în pisania bisericii acestei sfinte mănăstiri, dovedind marea purtare de grijă a neobositului ierarh față de locurile de rugăciune ale eparhiei sale.

Reluarea activității tipografice la Buzău

În anul 1832, întorcându-se din surghiunul din Basarabia, impus de autoritățile ocupante rusești ale generalului Pavel Kisselef, mitropolitul Ungrovlahiei, Grigorie IV Dascălul (1823-1834), a redeschis tradiția tiparniței de la Episcopia Buzăului, cu un teasc adus de la tipografia mitropolitană, publicând aici primele cărți din veacul al XIX-lea: *Cele 22 de cuvinte ale lui Iosif Vrienie, Epistolele de obște ale patriarhului Fotie al Constantinopolului și două cuvinte despre purcederea Duhului Sfânt ale Sf. Grigorie Palama și Bucoavna pentru învățătura copiilor*, toate în anul 1832, respectiv *Carte ce se numește împărțire de grâu a Sf. Ioan Gură de Aur și Puțul aceluiași Sf. Ioan Hrisostomul*, tipărite în anul 1833. Aceste titluri au văzut lumina tiparului grație strădaniilor și tâlcuirii mitropolitului cărturar, dar și ale lui „Gherontie

³² Internet, https://ortodox.ro/manastiri/manastirea_crasna_prahova.html

³³ Internet, <https://arhiepiscopeiabucurestilor.ro/exarhat/manastiri/manastirea-cheia>

³⁴ Internet, <https://arhiepiscopeiabucurestilor.ro/exarhat/manastiri/manastirea-suzana>

ieroschimonahul, tipograful din Sfânta Monastire Neamțul”³⁵, urmând a fi răspândite „în dar”. Publicarea *Bucoavnei pentru învățătura copiilor* era atât de necesară nou înființatei școli naționale conduse de ierodiaconul Dionisie Romano, care se întemeiase, în același an 1832, prin punerea în aplicare a Regulamentelor Organice³⁶. După întoarcerea lui Grigorie Dascălul la București, vlădica Chesarie a socotit de cuviință să continue tipărirea de cărți, aducând alți meșteri pricepuți la această artă susținătoare a culturii moderne, într-o nouă tiparniță achiziționată de la tipografia Universității din Buda. Astfel, la data de 25 aprilie 1834, sub conducerea domnului Vasile Manole Buga, „directorul Tipografiei”, apărea ultima osteneală a mitropolitului Grigorie, *Sfătuire foarte frumoasă și pe scurt către cel ce se pocăiește*, lucrare publicată cu cheltuiala logofătului Nicolae Bâțcoveanu. În continuare, au mai fost tipărite: *Cazania* (1834), *Abecedă românesc. Spre întrebuițarea tinerilor începători de ierodiaconul Dionisie Romano* (1834), *Abecedar religios* (1835), *Psaltirea proorocului și împăratului David* (1835), *Învățătură către preoți și diaconi* (1835), cu cheltuiala arhidiaconului Filotei, viitorul episcop de Buzău, *Molitvednic bogat* (1835), *Sfintele și dumnezeieștile liturghii* (1835), lucrare ce amintește numele „așezătorilor de slove” Petre Bărbulescu și Marin Diaconescu³⁷. După doar doi ani de la inaugurarea noii tipografii, activitatea era în creștere și ea va fi subordonată, de acum înainte, desigur cu vrerea episcopului Chesarie, necesităților bisericești și educaționale ale eparhiei. Astfel, în anul 1836, vedeau lumina tiparului *Prohodul Domnului Dumnezeu*, ediție tălmăcită pe românește, la cererea ierarhului, de către ieromonahul Macarie, „dascălul musichiei bisericești”, un *Apostol, Sfânta Scriptură pe scurt*, colecție de 104 istorii biblice și un catehism pentru Seminarii, tradus din grecește de arhimandritul Eufrosin Poteca, și *Alcătuire aurită a lui Samuil Ravi*, această din urmă carte cu cheltuiala negustorilor Tonciu Hagiu și Petre Velicu³⁸. De remarcat este faptul că, pe data de 30 septembrie 1836, apărea tălmăcirea lui Eufrosin Poteca, un prim manual pentru nou înființatul Seminar de la Buzău, care avea la acel moment numai o lună și jumătate de existență.

Grija episcopului Chesarie de a oferi școlilor sale toate cele necesare studiului s-a evidențiat și în anii următori. *Apele metalice ale Rumâniei mari* ale doctorului poliției Bucureștilor, Ștefan Vasile Episcopescu, traducerea din franceză a ierodiaconului Dionisie Romano intitulată *Biblioteca tinerilor începători sau culegere de întâiele cunoștințe trebuincioase pentru învățătura copiilor ce încep a ceti și Abecedar religios*, toate publicate în anul 1837, au

³⁵ *Ibidem*, pp. 248-250.

³⁶ *Ibidem*, p. 238.

³⁷ *Ibidem*, pp. 250-254.

³⁸ *Ibidem*, pp. 254-256.

fost utilizate, de asemenea, ca manuale în școlile vremii. În același an, lista titlurilor tipărite cuprindea și alte cărți de cult, precum: *Sfânta și dumnezeiasca Evanghelie*, *Viața Cuvioasei Mariei Egiptene*, *Ciaslov mare bogat*, *Acatisteriu* și *Psaltirea*. În anul următor, lucrarea tipografică s-a extins, cuprinzând titluri diverse, precum: *Carte foarte folositoare de suflet* (1838), cu învățătură pentru duhovnic, canoanele Sf. Ioan Pustnicul și sfătuire pentru penitent, *Cinci cuvinte ale sfântului părintelui nostru Grigorie episcopul și luminătorul nisienilor* (1838), tâlcuite de Rafail Protosinghelul, partea a doua din *Biblioteca tinerilor începători* (1838) a ierodiaconului Dionisie Romano, *Teatron politicon* (1838), tâlmăcit de Grigorie Pleșoianul și tipărit cu cheltuiala viitorului episcop Filotei, *Cuvânt la moartea demoazei Marița* (1838), fiica serdarului Gavriil Codreanu, a aceluiași ierodiacon Dionisie Romano, *Discurs la școala din Buzău* (1838) și o nouă ediție a *Acatistierului* (1838)³⁹. De remarcat este aprecierea lui Filotei cu privire la activitatea cultural-educatională a vlădiciei Chesarie, consemnată în prefața lucrării *Teatron politicon*, în care arată că „înființarea tipografiei, din care au eșit multe cărți folositoare, zidirea (clădirii din același an, 1838, n.a.) și întemeierea Seminarului, care ne făgăduiește preoți vrednici, sunt niște isprăvi ale Prea Sfinției Voastre și numai acestea singure, crez, că ar ajunge să vă învecinească pomenirea și numele Prea Sfinției Voastre să se pomenească cu dragoste de urmași”⁴⁰.

În anul 1839, la tipografia lui Chesarie apăreau: *Catihis sau învățătura despre dogmele și tainele bisericii noastre*, cu cheltuiala ierodiaconului Iraclie, *Giulom Tel sau Elveția slobodă*, traducere de Grigorie Negrea, *Cuvânt la îngroparea Maicii Prea Sfințitului Episcop al Buzăului Chiriu Chir Chesarie*, rostit de unul dintre seminariști, *Cuvânt al Prea Sfinției Sale Părintelui Ilarion Episcopul Sfintei Episcopii Argeșul*, la târnosirea bisericii Sfintei Mitropolii, *Panihidă, împreună și litia mică, Chiriadodromion, Slujba paraclisului și a acatistului, Slujba Sfântului Alexandru Arhiepiscopul Constantinopolii*, cu cheltuiala marelui vornic D. Alexandru Scarlat Ghica, cu mențiunea: „spre a se împărți în dar”, *Prescurtare de geografie, pentru trebuința tinerilor începători*, de profesorul I. Costinescu, cu prezentarea geografică a continentelor și a țării, *Octoih și catavasieriu, Slujba sfințirii bisericii*, prin osârdia părintelui Teofilact, eclesiarhul episcopiei, *Meditații religioase*, traduse de Gavriil Munteanu, directorul Seminarului, *Cuvânt la moartea doamnei Zoia, fiica medelnicerului Ghiță Mărăcineanu*, ținut de seminaristul, pe atunci, Dimitrie Racoviță, viitor dascăl al seminarului, *Abecedar românesc spre întrebuințarea tinerilor începători și Matilda*, o traducere de V. Negrea⁴¹.

³⁹ *Ibidem*, pp. 256-262.

⁴⁰ *Teatron politicon*, vol. I, Buzău, 1838, p. II.

⁴¹ Pr. Gabriel Cocora, *op. cit.*, pp. 262-266.

În anii următori, ritmul publicațiilor a scăzut, fiind reținute doar următoarele titluri: *Cel dintâiu plutitor. Din scrierile lui Gestner* (1840), în traducerea lui I. Constantinescu, al doilea volum de *Meditații religioase* (1840) ale profesorului Gavriil Munteanu, *Biserița din mijlocul pădurii* (1840), povestire tradusă de seminaristul Nicu Deșliu și tipărită cu cheltuiala ierodiaconului Dionisie Romano, *Sfânta Evanghelie care se cetește în ziua de Paști și dimineața la liturghie* (1840), *A fericitului Teodoret episcopul Chirului, tălmăciri la cei o sută cincizeci de psalmi* (1840), în traducerea mentorului episcopului Chesarie, vlădica Iosif al Argeșului, *Sfintele și dumnezeieștile liturghii* (1840), *Slujba cuviosului părintelui nostru Stelianos cel din Paflagonia* (1840), tradusă din grecește de sedarul Ioan Vernescu și tipărită cu cheltuiala sa, *Slujba celui între sfinți părintelui nostru Nifon, patriarhul Constantinopolului* (1841), cu o prefață a ierodiaconului Dionisie Romano, în care arată că tipărirea s-a făcut după un manuscris dat de episcopul Ilarion al Argeșului, *Psaltirea* (1841), publicată cu osârdia aceluiași vrednic Dionisie Romano, *Cuvânt pentru conștiința greșită. Din scrierile lui Burdalu* (1841), traducere tot de Dionisie Romano, o mai veche alcătuire a mitropolitului Grigorie Dascălul, *Învățătură pre scurt pentru nunți* (1845), *Aghiazmataru mic* (1845), cu osârdia și cheltuiala ieromonahului Teofilact, eclesiarhul episcopiei și egumenul Mănăstirii de la Vintilă Vodă, și *Orânduiala cum se cuvine a cânta cei doisprezece psalmi deosebi* (1846), de preotul Petre Bărbulescu, cu cheltuiala lui D. Costache Dimitrie Bogasieriu și a lui Atanasie Frați⁴².

Activitatea tipografică din vremea episcopului Chesarie a numărat 61 de titluri, la care se poate adăuga și „foaia religioasă și morală” – *Vestitorul besericesc* – primul periodic eclesiastic, sub redacția neobositului ierodiacon Dionisie Romano și a distinsului profesor Gavriil Munteanu, care a avut, între anii 1839-1840, 51 de numere publicate. Dintre meșterii tipografi, fără ale căror osteneli nu ar fi văzut lumina tiparului aceste nestemate ale culturii și educației buzoiene, enumerăm pe Gherontie, ieroschimonahul din Mănăstirea Neamț (1832-1833), Petre Bărbulescu, zețar (1834-1846), Marin Diaconescu, zețar (1834-1846), Constantin Raicovici (1834-1840), Neculai Ivanovici (1840-1846) și Petre Golea sau Goleșcu (1840-1846), conducătorii tiparniței fiind Vasile Manole Buga (1834-1839), fostul „epistat” (administrator) al tipografiei lui Ion Heliade Rădulescu, și ierodiaconul Dionisie Romano (1839-1849)⁴³.

Întemeietor de școli

Marele ierarh a ctitorit din temelii, la Buzău, nu mai puțin de 4 școli, și anume: școala de zugrăvi de „subțire”, școala de psaltichie, școala de sculptură

⁴² *Ibidem*, pp. 266-269.

⁴³ *Ibidem*, pp. 240-241.

și, mai ales, seminarul. Acestora se adaugă sprijinul consistent și constant pentru școala de grămătică, pentru școlile mănăstirești și pentru „școala națională” a ierodiaconului Dionisie Romano. La momentul urcării în scaunul episcopal, Chesarie se preocupa de existența școlii de grămătică, despre a cărei funcționare știm că, anterior, la 1813, printr-o întâmpinare din partea mitropolitului și a episcopilor sufragani către domnitor, se arăta extrem de necesară întrucât preoții „singuri nu pot săvârși această dumnezeiască taină a preoției de nu vor avea doi grămătică ajutor: adică un dascăl și un paracliser”, din rândul cărora, în urma morții vreunui preot „să hirotonește în locu-i dintr-acei grămătică, ca unii ce sunt deprinși la învățătura cărții și cu știință de orânduiala slujbelor bisericești”⁴⁴. Acest tip de învățământ, cunoscut ulterior drept „școală de candidați”, cu o programă de studiu foarte redusă, a continuat să ființeze și în vremea episcopului Chesarie, acesta fiind cel care, prin intervenția din 8 ianuarie 1839 către ispravnicul Brăilei, cerea ca zapcii să silească pe dascălași „ca să vie aici, la școala Sfintei Episcopii, să învețe și să se hirotonească preoți, înfricoșându-i că iarăși îi va pune la bir”⁴⁵. Din nou, ca și în secolul anterior⁴⁶, instrucția clerului inferior era legată și de statutul social, încercându-se astfel stimularea dorinței de învățare în rândul candidaților la hirotonie.

Școala de candidați sau școala de grămătică era o îmbinare de școală elementară și școală profesională, cu o durată variabilă, între 5 luni și 2 ani, în care se predau „scriere regulată, orânduiala bisericească, cele patru lucrări (operații, n.n.) aritmeticești, catehismul și idei generale de istorie sfântă”⁴⁷. După înființarea seminarului, în anul 1836, programa mai încărcată a acestei școli căuta să acopere, într-un timp redus, cunoștințele transmise seminariștilor, cu toate că durata cursurilor rămânea variabilă, elevii venind la școală în tot cursul anului, absolvind-o doar atunci când își însușeau învățăturile predate, nu zilnic și pe ore, ci fiecare disciplină în întregime, urmată, după terminarea ei, de o alta. Manualele folosite, precum: *Catehismul cel mare* (Buzău, 1839), *Datoriile preoților* (București, 1852), *Octoih și Catavasier* (Buzău, 1839), *Scurtare de aritmetică... pentru trebuința seminarului și pentru școlile bisericești* (Buzău, 1853) erau tipărite, în mare parte, în tipografia episcopului Chesarie, iar între profesorii școlii s-au aflat ierodiaconul Dionisie Romano, ierodiaconul Eraclie și Bonifatie Bălăbănescu. Mutată la mănăstirea Cetățuia

⁴⁴ *Ibidem*, p. 222.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ Facem referire la „așezământul” lui Constantin Mavrocordat din 1741, ca și la hrisovul din 1747 al domnitorului Grigorie II Ghica. Vezi Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, volumul II, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997, p. 344.

⁴⁷ Pr. Gabriel Cocora, *op. cit.*, p. 222.

de la Berca, școala de candidați a fost închisă, ca nemaifiind corespunzătoare, de arhimandritul Dionisie Romano, la finele anului 1859, pe când era locțiitor de episcop. Grijă pentru muzica psaltică a fost, de asemenea, o prioritate pentru Chesarie. La 18 mai 1826, mitropolitul Grigorie Dascălul îi scria acestuia că s-a hotărât ca la toate orașele de prin județe să se așeze câte doi dascăli, „însă unul de musichi și altul de gramatici”⁴⁸. Dascălul adus de Chesarie la școala de muzică psaltică, înființată la episcopie, a fost, mai întâi, Ghelasie cântărețul, cel care a condus-o între anii 1826-1832, fiind salarizat de Eforia Școalelor. O dată cu înființarea primei „școli naționale” la Buzău, sub conducerea ierodiaconului Dionisie Romano, în anul 1832, postul lui Ghelasie a fost suprimat, însă preocuparea ierarhului buzoian pentru școala de psaltichie nu a încetat. După înființarea seminarului, cântarea bisericească a devenit disciplină de învățământ obligatorie, pentru anul întâi zilnic, iar în anul al treilea de trei ori pe săptămână. În vederea învățării psaltichiei, acesta l-a adus, ca dascăl de cântări, pe bucureșteanul Matache Manuil Slăvulescu, iar după moartea acestuia, din 22 februarie 1838, pe un alt renumit psalt din capitală, Dobrică Tântăveanu, care după o activitate de 11 ani la Buzău s-a întors, în București, în postul de cântăreț la biserica Domnița Bălașa⁴⁹.

În anul 1831, din inițiativa episcopului Chesarie și cu strădania pictorului Nicolae Teodorescu pitarul, a luat ființă școala de zugrăvi de „subțire”, denumire dată pictorilor bisericești, în opoziție cu cei de „gros”, adică laici. Conducerea acestei școli i-a fost încredințată focșăneanului Nicolae Teodorescu, care, la acea dată, locuia la Odobești. Format la școala lui Ioan Ivan Rusul de la mănăstirea Căldărușani, condusă, după moartea violentă a acestuia, din vremea cutremurului din 1802, sub dărmăturile bisericii din Unguriul Buzăului, de Matei polcovnicul, și perfecționat la Iași, pe lângă Eustațiu Altini, pictor cu studii la Viena, el a creat, prin ucenicie, o școală de zugrăvi cu specific buzoian, dintre care, de departe, s-a remarcat nepotul său de soră, pictorul Gheorghe Tattarescu. Acesta din urmă, rămas orfan, în 1826, de ambii părinți – sora Smaranda și Mihai Tattarescu, modest funcționar focșănean, a fost crescut de unchiul său de la vârsta de șase ani, fiind inițiat de mic în tainele culorilor, lucrând cot la cot cu acesta la zugrăvirea catedralei episcopale din Buzău, a celei mitropolitane din București și, mai târziu, a bisericii mănăstirii Rătești. „Văzând în el un real talent, episcopul Chesarie îi acordă o bursă de studii în Italia, eliberându-i un atestat, din care se vede că școala de zugrăvi avea o durată de opt ani, după care se dădea examen și se

⁴⁸ *Ibidem*, p. 375.

⁴⁹ Corneliu Buescu, *Școala de cântări de la Buzău*, în *Spiritualitate și istorie la Întorsura Carpaților*, volumul II, Buzău, Editura Episcopiei Buzăului, 1983, pp. 346-347.

elibera certificat de absolvire”⁵⁰. După șase ani de specializare la Roma, între 1845-1851, Gheorghe Tattarescu s-a întors în țară și a lăsat, ca și mentorul său, numeroase opere de artă plastică laică și bisericească, fondând, în 1864, Școala de Belle Arte din București, împreună cu prietenul său, pictorul Theodor Aman.

Școala de zugrăvi de la Buzău a funcționat între 1831-1834, din prima generație remarcându-se, alături de Gheorghe Tattarescu, Grigorie Stănescu, Dumitrache Aldescu, Tomiță Ploșteanu și Gheorghe Ioanid. Școala a fost închisă pe perioada cât Nicolae Teodorescu a lucrat, alături de Gheorghe Tattarescu și de Matei polcovnicul la pictura catedralei mitropolitane (1834-1837), fiind redeschisă, în 1837, cu elevii Costache Dimitrescu, cumnatul său, Gavril Andronescu, Dimitrie Teodorescu, Dumitrache Mehtupciu, Ioan Petrescu, Ștefan și Gheorghe Vasilescu și mulți alții. Procesul de învățământ în școlile de pictură din acea vreme folosea așa numitele *Erminii*, adevărate manuale de zugrăvit. Acestea aveau atunci o largă răspândire, fiind indispensabile oricărui zugrav de biserici. Ele erau trecute din mână în mână, ca niște lucrări de mare valoare, și erau copiate și modificate după bunul plac și după experiența fiecăruia dintre meseriași. Tot cu sprijinul episcopului Chesarie, în 1832, Naum călugărul a înființat o școală de sculptură, care a lăsat numeroase opere artistice, precum sfeșnicele de la bisericile din Cislău, Sibiciu de sus, Begu, Băbeni și Drăghești⁵¹.

Cea mai de seamă școală a lui Chesarie rămâne însă Seminarul. Aceasta constituie cea dintâi instituție de învățământ de nivel mediu din urbea Buzăului, o adevărată făclie luminoasă pentru cultura și educația tinerei generații de la Curbura Carpaților. Secolul al XIX-lea, veac al redeșteptării naționale, a adus cu sine și dorința firească a organizării unui învățământ în limba poporului. Astfel, „după ce ardeleanul Gheorghe Lazăr înființă, în 1818, la Sfântul Sava, înalta școală românească de «științe filosoficești și matematicicești», învățământul nou, de esență națională, intră în luptă cu vechea școală grecească”⁵². În acest cadru, favorizată și de susținerea juridică a Regulamentelor Organice, școala națională, adică în limba română, își deschide porțile și la Buzău în 1832, sub conducerea ieromonahului ardelean, Dionisie Romano. Bineînțeles, că începuturile acestei prime școli naționale buzoiene nu au fost deloc ușoare. Dar este meritul episcopului Chesarie (1825-1846), care își începuse păstoria sa printr-un larg program de organizare și ctitorire de lăcașuri de învățare, de a-l sprijini pe zelosul profesor ardelean, într-un adevărat prim *descălecat* cultural și școlar la Curbura Carpaților. Dar un al doilea *descălecat* cultural de peste munți, cu un alt mare profesor ardelean, l-a

⁵⁰ Pr. Gabriel Cocora, *op. cit.*, pp. 365-366.

⁵¹ *Ibidem*, p. 372.

⁵² I. Ionașcu (editor), *op. cit.*, p. XVIII.

constituit întemeierea Seminarului buzoian, în 1836, sub conducerea lui Gavriil Munteanu. Cu siguranță, exista la Buzău anterior, și vor continua o vreme să mai funcționeze, o serie de școli de grămățici sau de țârcovnici, care aveau menirea să pregătească candidații la preoție. Una dintre aceste școli funcționa și la episcopie, altele pe lângă mănăstirile și schiturile eparhiei. Episcopul Chesarie, continuator al dorințelor mentorului său, mitropolitul Grigorie IV Dascălul (1823-1834), care „propunea, în 1833, ca mitropolia, precum și episcopiile să fie îndatorate fiecare a ține a câte un seminar cu ale sale cheltuieli, îndatorire sfântă și despre care nici una dintr-însele nu se va putea apăra”⁵³, înfăptuiește aceasta în 1836, ctitorind cea mai de seamă școală a sa – Seminarul – care îi poartă numele din 1921 încoace.

Nevoia de emancipare culturală a preoțimii române, la început de secol XIX, era vădită pentru ierarhia civilă și bisericească pământească. În Moldova, Seminarul de la Socola, ctitorit de mitropolitul Veniamin Costachi (1803-1842), în 1803, reprezenta un important demers în acest sens. În Țara Românească, atât Grigorie Dascălul, cât și Partida națională au sprijinit acest lucru, și astfel, începând cu 22 martie 1834, Obșteasca Adunare lua în discuție un proiect de lege privind seminariile. De aceea, generalul Pavel Kisseleff, creatorul Regulamentelor Organice, primele constituții ale Principatelor Române extracarpatice, în deplin acord cu spiritul vremii, a trimis spre aprobare Adunării Obștești, la 11 aprilie 1834 legea pentru „seminaruri, protopopi și preoți”⁵⁴. Votată la 7 mai 1834, legea a devenit fundamentul juridic al constituirii seminariilor muntene. Dar pentru realizarea efectivă a cerințelor legislative mai era nevoie de resursele materiale și umane, fapt pentru care, Marea Logofeție a treburilor bisericești a înaintat episcopiiilor acest act normativ spre a fi pus în aplicare⁵⁵. S-au demarat astfel pregătirile pentru deschiderea oficială a Seminariilor. Interesul pentru înfăptuirea acestora era unul atât bisericesc, cât și național, preotul fiind, și pentru epoca prepașoptistă, avangarda deșteptării național-culturale a poporului român. În acest sens, relațiile cu privire la întemeierea seminariilor cerute episcopilor de domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica (1834-1842), la 10 august 1834, cât și scrisoarea aceluiași din 29 martie 1835, prin care solicita ca fiecare episcopie să întocmească planurile clădirilor pentru viitoare școli, ni se par elocvente

⁵³ Pr. Gabriel Cocora, *Seminarul Teologic din Buzău la împlinirea a o sută cincizeci de ani*, Buzău, Editura Episcopiei Buzăului, 1988, p. 34.

⁵⁴ Arhivele Naționale ale României, (în continuare A.N.R.), fond *Adm. noi*, dosarul 2332/1834, f. 3, apud I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 4, documentul 9.

⁵⁵ Legea pentru seminare a fost înaintată la 10 mai 1834, cf. *Ibidem*, f. 7, apud I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 5, documentul 12.

pentru dorința autorităților de a pune în aplicare prevederile legale anterioare⁵⁶, De asemenea, și eforturile ierarhilor sunt demne de apreciat. Într-o perioadă relativ scurtă, aceștia au strâns materialele necesare construirii imobilelor pentru seminarii și au contactat dascăli învățați pentru a prelua cârma noilor școli.

La Buzău, deși informațiile nu sunt numeroase, știm că dorința episcopului Chesarie de a deschide cât mai grabnic școala era împărtășită de întreaga urbe. În acest context, în cuvântarea ierodiaconului Dionisie Romano, rostită la resfințirea catedralei episcopale din 30 decembrie 1834, se constată că numai vicisitudinile naturii au împiedicat până la acea dată realizarea acestui mare fapt⁵⁷. Dar, trecând peste toate acestea, în vara anului 1836, școala era pregătită să-și deschidă porțile, cu toate că multe lucruri rămâneau a fi puse la punct ulterior, printre care finalizarea imobilului abia început, aducerea mai multor profesori, procurarea unor manuale și materiale didactice etc.

Meritul pentru deschiderea seminarului buzoian la 15 august 1836 îi aparține în bună parte lui Chesarie, care, încă de la 1 iunie 1836, a orânduit pe Gavriil Munteanu ca profesor și ca inspector al școlii. Iar la mijlocul lui gustar, de ziua hramului catedralei episcopale, într-o atmosferă solemnă, primii 20 de elevi bursieri și 8 absolvenți au pășit pragul unei instituții care avea să devină emblematică pentru cultura și educația tinerelor generații de la Curbura Carpaților. Deși nu a putut fi prezent la manifestațiile prilejuite de inaugurarea noii școli buzoiene, pe care el însuși o înfăptuise, fiind reținut cu treburi la București⁵⁸, episcopul Chesarie a transmis tinerilor elevi seminariști, prin arhimandritul Eufrosin Poteca, o epistolă plină în demnuri pentru luminarea prin învățătură, cu frică de Dumnezeu, știind că aceasta este începutul înțelepciunii. „De la Dumnezeu dar, o iubiiții noștri fii, să începeți – zicea ierarhul-ctitor în scrisoarea inaugurală –, pre Dumnezeu să-L chemați întru ajutorul vostru, pre Dumnezeu să-L rugați ca să vă trimită din ceruri luminele Sale și să vă lumineze mintea ca să înțelegeți cuvintele Lui și să umblați în cărările poruncilor Lui. Pre Dumnezeu să-L aveți pururea în mintea voastră. Dumnezeu să fie răsuflarea voastră, frica Acestuia să cuprindă cărnurile voastre, ca nu abătându-vă de la voile Lui, întunerecul să vă cuprindă pre voi și

⁵⁶ A.N.R., fond *Mitropolia Bucureștilor*, dosarul 64/1834, f. I; fond *Ministerul Instrucțiunii*, dosarul 8317/1835, f. 17, apud I. Ionașcu, *op. cit.*, pp. 9; 11-12, documentele 17; 20.

⁵⁷ Spunea Dionisie Romano atunci: „Dacă Pronia nu ne pedepsea cu această secetă, până acum, între alte zidiri, era să vedem și școala pentru cei ce se hirotonească săvârșită, fiind toate materialele gata”. Vezi Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, volumul II, ediția a II-a, București, 1929, p. 241.

⁵⁸ Între 1834-1840, episcopul Chesarie al Buzăului, alături de Neofit al Râmnicului (1824-1840) și Ilarion al Argeșului (1820-1821; 1828-1845), a condus și treburile Mitropoliei Ungrovlahiei. Vezi Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, volumul III, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997, p. 48.

să vă depărteze de la Darul Său. Frica Acestuia, o iubiiții noștri fii, să o aveți totdeauna în inimile voastre, căci începutul înțelepciunii, frica Domnului este și pre acea frică să o puneți temelie tuturor învățăturilor voastre”⁵⁹. De asemenea, la festivitatea de deschidere, a luat cuvântul și conducătorul școlii, profesorul Gavriil Munteanu, care a arătat într-un discurs plin de patriotism importanța locală și națională, bisericească și laică a noii instituții de învățământ buzoiene. „Serbăm astăzi – spunea cel dintâi inspector al seminarului – deschiderea unui sfânt și trebuincios așezământ. Aceasta este o zi de sărbătoare, ce trebuie să fie scumpă nu numai pentru clerul aceștii eparhii, pentru care se deschide o nouă epocă, ce-l va ridica în societate la cinstea și rangul de care-l învrednicește darul său cel de sus, ci pentru toți lăcuiitorii aceleia. Sfânt, ziseiu, căci este școala în care se va semăna cuvântul lui Dumnezeu. (...) Trebuincios zic, căci dacă va cerceta cineva mai cu băgare de seamă influența ce poate avea preotul, după locul ce ocupă în societate spre cultura morală, intelectuală și politică, lesne se va încredința despre adevărul acesta. (...) Toate aceste așezămături sunt de mare preț, (...) căci nu este lăcaș evlavios, care pe lângă datoria ce are de a sluji lui Dumnezeu, n-ar avea și însărcinarea de a jertfi ceva și pentru îmbunătățirea națională, prin deosebite faceri de bine”⁶⁰.

Se deschidea astfel, istoria unei instituții de cultură și educație ce avea să modeleze vreme de decenii sufletele și mințile a mii de tineri, care, fie că au împlinit propovăduirea Evangheliei din amvoanele sfințelor altare, fie că au răspândit lumina învățaturii prin condeiele lor, fie că au continuat opera de la catedră a înaintașilor, fie că au devenit întâistătători ai unor instituții bisericești ori statale, toți au dus departe faima Seminarului din urbea Buzăului.

Seminarul de la Buzău a funcționat, la început, pe baza *Legiurii pentru seminaruri, protopopi și preoți*, din 11 aprilie 1834, care stipula înființarea acestui tip de școli, pe lângă toate scaunele episcopale muntene. Documentul cuprindea 9 articole, și cerea ca fiecare eparhie să aibă un seminar cu întinderea „ce va cere trebuința fieșcăriei”⁶¹. La articolul I se mai prevedea ca fiecare episcopie să construiască un imobil pentru aceste școli „din poclonul dela preoți și dieaconi din leat (anul – n.a.) 1832 și leat 1833, ear (iar – n.a.) cu

⁵⁹ Din *Scrisoarea adresată de Episcopul Chesarie elevilor Seminarști la inaugurarea Seminarului (15 August 1836)*, în Pamfil C. Georgian, *Chesarie Episcopul Buzăului între anii 1825-1846*, Buzău, Editura Sfintei Episcopii a Buzăului, 1946, p. 80.

⁶⁰ Ștefan T. Eșanu, *Gavriil Munteanu (1812-1869). Activitatea și contribuția în domeniul învățământului și educației*, în *Spiritualitate și istorie la Întorsura Carpaților*, volumul II, Buzău, Editura Episcopiei Buzăului, 1983, pp. 329-330.

⁶¹ A.N.R., fond *Adm. noi*, f. 5-6; *Regulamentul Organic*, cap. VIII, secția III, art. 361-362, București, Tipografia Z. Carcalechi, 1847, p. 329-332, apud I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 5, documentul 13.

pocloanele fieșcăruia an să vor întâmpina în viitorime cheltuelile ce vor urma pã tot anul pentru ținerea fieșcăruia seminar”⁶². În articolul al II-lea se specifica și numărul de seminariști pe care fiecare episcopie avea datoria de a-i întreține în școală, pe lângă aceștia, la cursuri, putând participa „câți vor voi mai mulți”⁶³. Pentru seminarul de la Buzău era prevăzut un număr de 20 de școlari bursieri. În al treilea articol, și ultimul din lege, care face referire la organizarea seminariilor, se arăta că „Mitropolitul va îngriji a trimite adesea ca să cerceteze toate seminarurile, de să urmează învățăturile și buna orânduială întru toate sau în vremea eczamenului, care trebuie a să face pe fieșcare an odată negreșit, sau de nu să va putea atunci și în altă vreme”⁶⁴. Această primă lege a seminariilor prevedea, așadar, numărul acestora și al elevilor lor, posibilitățile de susținere financiară și responsabilitatea administrării lor trecută în seama episcopilor și a mitropolitului. Actul legislativ respectiv a fost, apoi, amplu dezbătut de Obșteasca Adunare, de Logofeția trebilor bisericești și de Domnie, încât la 13 noiembrie 1834, domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica trimitea Adunării Obștești un nou *Proiect de organizare a seminarelor preparande, pentru discuția și votarea lui*⁶⁵. Această a doua lege a fost votată la 22 mai 1835 și întărită de domnitor la 27 mai 1835⁶⁶. Pe marginea prevederilor ei a fost creat cel dintâi *Regulament pentru învățăturile în seminare și ținerea lor în bună rânduială*. Împărțit în patru secțiuni, acesta cuprindea planul disciplinelor de studiu, aspecte generale cu privire la administrația seminariilor, precum și finanțarea acestor școli. Se prevedea astfel, ca mitropolia și episcopiile să administreze seminariile de pe lângă ele, numind profesorii ce vor trebui pentru predarea învățăturilor. Personalul școlii trebuia să cuprindă și un inspector (director), ales dintre profesori, care „va priveghea ca atât profesorul, cât și școlarii să-și îndeplinească datoriile de învățăture, după cuviință; de asemenea, să îngrijească a să țină seminarul în cea mai bună stare”⁶⁷. De asemenea, pentru problemele contabile ale instituției era prevăzut un iconom, care „va da inspectorului socoteala cu de-amănuntul pentru toate”⁶⁸. Episcopiile erau apoi obligate să asigure elevilor seminariști patru săli de *predanie, încăpătoare fieșcare de cincizeci școlari cel puțin, o sală de mese*

⁶² *Ibidem*, p. 6.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ Ștefan Călinescu, Dimitrie Boroianu, *Istoria seminarului central din București*, Iași, 1904, p. 22, apud I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 9, documentul 18.

⁶⁶ A.N.R., fond *Analele parlamentare*, tomul V, p. 236, apud I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 12, documentul 21.

⁶⁷ Idem, fond *Ministerul Instrucțiunii*, dosar 8317/1835, f. 33-34; *Regulamentul Organic, legiurile de la 1831-1847*, pp. 560-566, apud I. Ionașcu, *op. cit.*, pp. 13-14, documentul 25.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 15.

(trapeză), una pentru dormit și alta pentru spital (infirmerie). Meniul elevilor trebuia să cuprindă, la o masă, supă și două feluri de bucate. Pentru toți elevii bursieri, episcopiile aveau obligația să asigure anual câte un rând de haine noi de postav, precum și „primeneli la timp, ca să poată fi întotdeauna curați”⁶⁹.

Toate aceste cheltuieli, prevăzute pentru elevi, ca și salariile celor patru profesori, ale inspectorului și iconomului, se ridicau, în cazul seminarului buzoian, cu 20 de elevi interni (bursieri), la circa 32.500 de lei anual⁷⁰. Deși regulamentul amintit se prezenta a fi unul generos pentru soarta seminariilor muntene, totuși lipsa fondurilor necesare ori proasta lor gestionare, ca și deficiența cadrelor didactice necesare unei bune funcționări, au făcut ca aceste instituții de învățământ să-și înceapă activitatea fără a avea toți profesorii calificați, fără a beneficia de condițiile materiale cerute și fără a primi la timp banii pentru susținerea lor. Sub noile auspicii, seminarul buzoian și-a desfășurat activitatea în primul său deceniu de existență. Cu toate lipsurile inerente începuturilor, în iunie 1840, prima generație de elevi seminariști (20 bursieri și 8 solvenți⁷¹) absolvea cursurile seminariale, iar în urma lor, o altă promoție (formată din 30 de bursieri și 33 solvenți) se împărțea din învățăturile singurului profesor, și totodată și inspector al Seminarului, neobositul Gavriil Munteanu⁷².

În august 1836, Seminarul de la Buzău și-a deschis cursurile într-un spațiu amenajat în *casele domnești*, actualul palat episcopal⁷³. Dar, așa cum prevedea Regulamentul Organic și Legea seminariilor din 1834, fiecare episcopie era îndatorată să construiască un imobil special destinat propriei instituții de învățământ teologic. Decizia luată de episcopul-ctitor, Chesarie, a fost una la înălțimea școlii pe care și-o dorea, anume ridicarea unei construcții noi, încăpătoare și trainice. Clădirea Seminarului a rămas de atunci încoace un simbol al târgului buzoian. Astfel că, vizitele unor înalți demnitari făcute la Buzău nu au putut ocoli acest edificiu, admirat de domnitorii Dimitrie

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ Elevi care își plăteau întreținerea în școală.

⁷² *Vestitorul besericesc*, II (1840), nr. 20, pp. 77-78, apud I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 34, doc. 55.

⁷³ „Seminarul Sf. Episcopii Buzăul, încă ș’au luat începutul său în toamna anului trecut 1836, pentru pregătirea tinerilor spre statul preoteșc din acea eparhie. Numărul clericilor din acest seminar este legiuit asemenea de 20 (...), încăperea tinerilor este în curtea Sf. Episcopii vremelnicește, dar are să se mute în zidirea cea nouă după ce să va isprăvi”. Vezi ***, *Relațiuni despre data înființării seminarelor muntene, chipul funcționării lor și numele profesorilor*, în *Almanah al Curții și al Statului din Prințipatul Valahiei, pentru anul 1838, anul al III-lea*, București, Tipografia Friedrich Walbaum, 1837, pp. 282-283, apud I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 28, documentul 51.

Alexandru Ghica (1834-1842), în data de 16 iulie 1841⁷⁴ și Gheorghe Bibescu (1842-1848) în data de 31 octombrie 1844⁷⁵, regele Carol I (1866-1916) în data de 24 noiembrie 1886⁷⁶, sau alte personalități precum Felix Colson, fostul secretar al Consulatului francez la București, sau scriitorii J. A. Vaillant, în 1844, ori Theodor Margot în 1859⁷⁷.

La acea vreme, însă, numai Episcopia se îngrijea de reparațiile, mobilierul, încălzitul și iluminatul localului de învățământ, de plata profesorilor și a personalului auxiliar și de serviciu, de procurarea cărților, a medicamentelor, de hrana și hainele elevilor etc. Pe de o parte, lipsa fondurilor necesare, alocarea lor defectuoasă, iar pe de altă parte, incapacitatea conducătorilor seminarului după plecarea lui Gavriil Munteanu, din 1844, de a gestiona și administra corespunzător activitatea instituției, precum și după trecerea la cele veșnice a ierarhului ctitor, la finele lui noiembrie 1846, au făcut ca școala buzoiană să decadă timp de mai bine de un deceniu⁷⁸. Așa cum le scria episcopul-ctitor, Chesarie, primilor seminariști de la Buzău, în Scrisoarea inaugurală, țelul școlii rămânea peste toate „să vă învețe cele bune și să vă povățuiască a umbla în cărările dreptății, (...) ca să vă faceți vase vrednice de primirea Darului Preoției”⁷⁹. De aceea, educația tinerilor elevi care păseau pragul acestei instituții teologice, în spiritul Evangheliei Mântuitorului nostru Iisus Hristos, a fost dintotdeauna actul primordial al procesului didactic. Nu cunoaștem care erau la început metodele de convingere, de modelare a firii zburdalnice tinerești pentru a construi, cu adevărat, caractere creștine, dar, de bună seamă, exemplul profesorilor trebuie să fi contat enorm în această privință. Astfel, imaginea primului dascăl al seminarului buzoian s-a întipărit cu putere în conștiințele primilor săi elevi buzoieni. „O înfățișare și o purtare demnă de chemarea sa, acurateță împreună cu tact fin în afacerile sale de orice natură, maniere fine împreunate cu seriozitate. Ca pedagog: sever, dar indulgent ca un tată iubitor; ținta și aspirațiunile lui erau: a forma din junii români încredințați conducerii sale caractere tari ca stâncile față cu vijeliile, la care suntem noi românii expuși; a sădi în inimile cele mai fragede ale junimii modestia... respect din convicțiuni către legi și mai mari; amor și devotament pentru tot ce e bun și frumos, nobil și adevărat, în fine, ferind-o de căile alunecoase ale

⁷⁴ *Cantor de avis și comerț*, V, nr. 56/22.VII.1841, p. 221, apud I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 37, documentul 61.

⁷⁵ *Vestitorul românesc*, VIII (1844), nr. 87/7 noiembrie, pp. 345-346 apud, I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 48, documentul 77.

⁷⁶ Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, p. 34.

⁷⁷ Pr. Gabriel Cocora, *Seminarul Teologic din Buzău la împlinirea a o sută cincizeci de ani*, p. 46.

⁷⁸ Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, pp. 10-12.

⁷⁹ Din *Scrisoarea adresată de Episcopul Chesarie elevilor seminariști la inaugurarea Seminarului (15 August 1836)*, în Pamfil C. Georgian, *op. cit.*, p. 82.

vițiului și decadenței morale, se nevoia a deștepta și nutri în inimile lor acele mari simțăminte de patriotism... ce caracterizează atât de frumos pe străbunii noștri, și sunt unele din condițiunile de viață pentru orice popor liber!”⁸⁰.

Înființarea seminariilor în Țara Românească, în anul 1836, s-a voit a fi, în primul rând, o acțiune de emancipare culturală a clerului românesc, aflat până atunci într-o stare deplorabilă de înapoiere. Lipsa unor școli specializate sau insuficiența cunoștințelor dobândite la școlile catehetice, oprimarea feudală și imposibilitatea multor preoți de a avea acces la carte, abuzurile epocii fanariote și ale ierarhiei grecești, au făcut ca, la începutul veacului al XIX-lea, preoțimea română să se găsească în sărăcie și incultură. Seminarul avea menirea de a schimba această situație prin luminarea învățaturii. De aceea, încă din *Regulamentul pentru învățăturile în seminare și ținerea lor în bună orânduială*, se precizau foarte clar aptitudinile și cunoștințele pe care trebuia să le dobândească orice absolvent al acestor școli. Așa că, pe cele patru clase, ele erau împărțite astfel: „în clasul I-iu să va învăța citirea, scrierea și începuturi de gramatică și de aritmetică. Pă lângă acestea se va începe, și se va urma în celelalte do[u]ă clasuri, învățătura cântării bisericești, asemenea și tâlcul evanghelii, care se va face în toate sâmbetele dimineața asupra evanghelii ce se citește în următoarea duminică”⁸¹. Se observă, din respectivul articol (articolul 2 din *Regulament*), că la început, în seminar erau primiți chiar și elevi care nu absolviseră anterior nici o clasă elementară. Fapt pentru care, legiuitorul cerea ca programa din prima clasă de seminar să se identifice practic cu programa unei școli elementare. Totuși, pe lângă cunoștințele și abilitățile de a citi, scrie sau socoti, elevii seminariști din primul an de studiu începeau să se deprindă și cu cântarea bisericească și cu sensurile tainice ale Evangheliei. Acest lucru se făcea însă doar cu elevii care nu cunoșteau elementele de bază ale activității școlare, și cursurile acestea erau deschise tuturor doritorilor, de orice stare, așa cum se precizează în articolul următor (articolul 3): „Clasul I să va socoti deosebit de învățăturile teologice și să va urma numai de acei școlari carei vor veni nepregătiți în învățăturile acestui clas, va fi însă clasul deschis în toată vremea pentru mai mulți alți tineri de orice stare, care vor veni din afară să urmeze aceste învățături începătoare”⁸². Ca urmare, abia din clasa a II-a începea studierea disciplinelor teologice, după ce, iată, mai înainte se creau premisele necesare pătrunderii în profunzimea adevărilor de credință și a învățăturilor umaniste. Se vede de aici grija pentru urmărirea îndeaproape a

⁸⁰ Ștefan T. Eșanu, *op. cit.*, p. 339.

⁸¹ A.N.R., fond *Ministerul Instrucțiunii*, dosarul 8317/1835, f. 33-34; 37. *Regulamentul Organic, legiuirile de la 1831-1847*, pp. 560-566, apud I. Ionașcu, *op. cit.*, pp. 13-14, documentul 25.

⁸² *Ibidem*, (dosarul 8317/1835, ff. 33-34; 37), p. 14, documentul 25.

pașilor pedagogici indispensabili unui proces didactic eficient. *Regulamentul* prezenta, mai departe, în articolele 4-6 și disciplinele aferente claselor următoare ale școlii seminariale: „În clasul al II-lea, școlarii se vor deprinde la stilul scriei[i] după regulile gramaticești, vor învăța elementuri de geografie și catihismul, adică deprinderea întru alcătuire de cuvinte luate din Sfânta Scriptură, având de izvod cazaniile și chirieacodromionul; să vor desăvârși asemenea întru învățătura aritmeticii, adăpându-să și de câteva cunoștințe de măsurătoarea locurilor și de legiuirile ce sunt întru atribuțiile juraților satului. Printr'aceste cunoștințe, preotul, ca unul ce este, firește, povățuitorul cel mai de aproape al lăcuitorilor du prin sate, poate să fie împăciuitorul lor la prigonirile sau nedomeririle ce vor avea. În clasul al III-lea să va preda teologia dogmatică și morală, să va învăța încă, una după alta, hronologia și istoria bisericească. Deosebit de aceștia, școlari[i] să vor îndeletnici, în ceasuri slobode, la citirea Sfintii Scripturi cu înțelegere. În clasul al IV-lea să va învăța teologia păstorească, într'acest clas școlarii să vor deprinde încă, în corespondențea enorieășilor și ținerea registrurilor ce privescu la această slujbă. Osebit de aceasta, școlarii vor urma într'acestaș clas câteva învățături de fizică populară și știință de vaccinație, de medicină veterinară, care curs să va face de dohtorul orașului”⁸³.

Programa pentru clasele finale ale seminarului cuprindea, iată, pe lângă obiectele teologice, și o serie de discipline practice, necesare formării complete a viitorului preot, care urma să activeze în mijlocul comunității, la sat sau la oraș. De altfel, introducerea acestor materii de studiu era justificată în continuare de legiuitor: „Învățătura vaccinației este de neapărată trebuință preoților, ca să scape prunci[i] du prin sate de o molivmă prin care numai din neîngrijire se dă omenirea pradă morții. Prin cunoștința în medicina veterinară, preotul iarăși va putea da țăranilor o oareșcare mijlocire economicește, de a scăpa vitele lor de boale ce se pot lesne vindeca. Prin idei în fisica populară, preotul care trebuie să să străduiască a îmbunătăți obiceiurile enorieășilor săi, va face să le easă din cap prejudecățile de fermece, năluciri și alte păreri deșarte, făcându-le tălmăcire de pricina fenomenilor ce-i aduc la rătăcire”⁸⁴. Autorul D. Ionescu afirmă că: „din punct de vedere social și național, este remarcabilă intenția celor ce au alcătuit *Regulamentul* seminariilor preparande (...), din care am luat cele de mai sus, fiindcă voiau să facă din preot, încă de la început, un important factor cultural de ridicare a satelor. Absolvenții acestor seminarii erau cei dintâi oameni luminați cari mergeau la țară, și lor li se cerea să înfăptuiască școala primară a satului, să încetățenească știința de carte, să înlătore analfabetismul maselor rurale. Articolul XVI din același *Regulament*

⁸³ *Ibidem*, p. 14, documentul 25.

⁸⁴ *Ibidem*.

obligă pe preoții tineri să înființeze școli primare prin sate și impune locuitorilor să-și trimită copiii la aceste școli. (...) Legea aceasta mai are însă o lacună: nu pomeniște nimic de nevoia atât de imperioasă de a se crea în seminarii o atmosferă de religiozitate, care să formeze convingeri creștine și caractere morale în stare să înțeleagă slujba în serviciul Bisericii ca o chemare”⁸⁵. Nu știm, însă, cât de mult sau de puțin a fost pusă în aplicare această programă de studii în primii ani de existență a seminarului de la Buzău. Cert este că meritul succesului sau, dimpotrivă, a insuccesului demersului didactic depindea și atunci, ca și azi, în abilitatea și preocuparea dascălului care predă disciplinele respective. Și cum la Buzău, în primii patru ani de funcționare a seminarului, singurul profesor a fost Gavriil Munteanu, intelectual cu vaste orizonturi culturale, este de presupus că primii elevi seminariști buzoieni s-au împărtășit de-a lungul școlii de multe și roditoare învățături și deprinderi. Ba chiar poate că, pentru faptul că directorul Gavriil Munteanu nu era un teolog, ci un cărturar umanist, instrucția în Seminarul din Buzău în primii ani pune accentul mai mult pe latura intelectual-morală, decât pe cea specific bisericească⁸⁶. Cu toate că, din diploma de atestat (*testimoniul*) a elevului Dimitrie Racoviță, care a absolvit în mai 1841, se poate observa că la Seminarul buzoian predominau studiile religioase⁸⁷.

Această programă a fost aplicată până în 1845, când s-a modificat, apărând o nouă *Întocmire a învățăturilor în seminar*, semnată de șeful Departamentului Instrucțiunii, Petrache Poenaru, care cuprindea în cei patru ani de studii, următoarele discipline: „Anul I-iu: Cetirea cu înțelegere pe cărți bisericești, precum la: ceaslov, psaltire, apostol și evanghelie, precum și pe orice altă carte din cele trebuincioase chemării acestor școlari; Învățarea pe dinafar[ă] a tuturor bucăților ce se cer a se ști de bisericăși; Scrierea caligrafică și curgătoare; Gramatică partea întâiu, după aceea a profesorului Ioan Pop; Aritmetică, cele pentru lucrări simple, după aceea a profesorului Marinescu; Geografie, prescurtare, după cea elementară a profesorului Iosif Genilie; Catehism, prescurtare, după acela al părintelui Dionisie (Romano – n. a.), profesor; Sâmbătă se va citi evanghelia Duminicii următoare cu cazania ei. Asemenea se va urma și în ajunul fiecăriea sărbători.

⁸⁵ Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, pp. 20-21.

⁸⁶ Pr. Gabriel Cocora, *Seminarul Teologic din Buzău la împlinirea a o sută cincizeci de ani*, p. 61.

⁸⁷ Conform *testimoniului* lui Dimitrie Racoviță, acesta studiasse: gramatica limbii patriei (române), aritmetica, cosmologia, geografia, stilul limbii patriei (române), istoria universală, geografia biblică, istoria bisericească până la 1054, teologia dogmatică și omiletica. Vezi Episcopia Buzăului, *Arhiva Seminarului cu patru clase*, dosarul 34, f. 1, apud I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 37, documentul 60.

Anul al II-lea: Gramatică partea a doua cu deprinderi la compuneri, după modelele profesorului Ioan Pop; Istorieia Vechiului Testament, după cea tradusă de părintele arhimandrit Eufrosin Motreanu (Poteca – n. a.); Istorieia Noului Testament, după cea tradusă de părintele eclisiarh Iosaf Snagoveanu; Catihismul cel mare, tradus de părintele arhimandrit Eufrosin Motreanu; Geografia sfântă după manuscris; Aritmetica partea a doua; Sâmbătă citire la chiriadromion și tâlcul evangheliilor după Teofilact (al Ohridei – n. a.).

Anul al III-lea: Compuneri pentru deprindere în facere de cuvinte bisericești, după cartea de predici a lui Petru Maior ori a lui Ilie Miniat; Istorieia bisericească după cea publicată de paharnicu Alexandru Lesviodacs; Cetire pe deosebiți scriitori bisericești precum: Ecsaimeron al Sfântului Vasilie cel Mare, Cuvinte ale Sfântului Ioan Gură de Aur, traduse de răposatul mitropolit Grigorie (Dascăluș – n. a.); Elemente de geometrie pentru pregătire la cunoștința de măsurătoare a locurilor.

Anul al IV-lea: Învățăături păstorale sau datoriile preoților; Culegeri din teologia Sfântului Ioan Damaschin, din dumnezeieștile dogme ale Sfântului Athanasie și din Pravoslavnică Mărturisire, tâlmăcită de răposatul mitropolit Grigorie; Urmare de deprindere la Cuvinte bisericești; Rânduiala tipicului bisericesc, cum și deprindere la săvârșirea slujbei preotești; Aplicarea cunoștințelor geometrice la măsurătoare de locuri; Oarecare învățăături de lucrarea pământului și de boalele vitelor; Viețile sfinților se vor citi în tot cursul de patru ani la masă, dimineața și seara. În toți acești patru ani se va urma învățătura cântărilor bisericești în toate zilele, după amiază⁸⁸. Această programă se încadra în cerințele pe care le avea seminarul, anume de a pregăti viitori clerici, și, totodată, și dascăli sau învățători ai satelor.

Neajunsurile unor programe ca cele prezentate anterior, deși cu o largă deschidere intelectuală și, câteodată, practică, constau în lipsa, uneori, a profesorilor specializați, a materialelor didactice necesare, a contopirii nu de puține ori nefericite, a două discipline distincte. Cu privire la materialele didactice ale școlii, dacă la început ele constau doar din cursurile susținute de Gavriil Munteanu și notate de elevii săi auditori, curând școala a acumulat numeroase cărți și manuscrise pentru folosul seminariștilor.

A fost meritul primului director și al ierodiaconului cărturar, Dionisie Romano, care au cooperat în activitatea tipografică, prin editarea primului periodic bisericesc din țară – *Vestitorul bisericesc* –, cât și a altor tipărituri cultural-bisericești, cărți didactice, morale și religioase, tipărite cu strădania episcopului Chesarie, care fără îndoială că au fost așezate și în biblioteca Seminarului. Abia în 1846, o catagrafie făcută averii episcopiei și a seminarului

⁸⁸ A.N.R., fond *Ministerul Instrucțiunii*, dosarul 6726/1837, f. 310-311, apud I. Ionașcu, *op. cit.*, pp. 51-52, documentul 80.

de către iconomul eparhial, viitorul episcop, Filotei Pârșoi, menționa și biblioteca școlii care număra 130 de volume românești și 5 volume în limba franceză⁸⁹. De asemenea, încă din primii ani de existență a școlii, sub directa îndrumare a profesorului Gavriil Munteanu și a ierodiaconului Dionisie Romano, cei mai talentați elevi au fost încurajați să-și publice lucrările. *Vestitorul besericesc* a găzduit astfel numeroase realizări publicistice și traduceri făcute de elevii seminariști. „În anul 1840, G. Mihăilescu semnează *Pescarul și călătorul* (nr. 20 și 21), Grigore Negrea traducea din elinește *Trebuința și neîngrijirea bunei creșteri* (nr. 44), iar Nicu Deșliu publică 11 traduceri, fără să arate din ce autor. Dintre acestea, amintim: *Primejdiile bogăției* (nr. 30), *Focul* (nr. 31), *Argumente împotriva mândriei* (nr. 32), *Comentație pentru Ioan I* (nr. 35 și 37), *Deșertăciunea lumii aceștia* (nr. 31 și 33), unde semnează: Nicu Deșliu, *școlar din siminar*, precum și o meditație proprie, numită *Toamna* (nr. 34 și 35). Preocuparea literară extrașcolară a elevilor seminariști era încurajată și de Episcopia Buzăului, care le publica în tipografia sa unele traduceri. În 1839 apărea aici *Giulom Tel sau Elveția slobodă. Din Florian. Tradus de Grigore Negrea (...)*, iar în 1840 *Biserița din mijlocul pădurii. Povestire tradusă de Nicu Deșliu, școlar din Seminarul Sfintei Episcopii Buzău. (...)* O mare realizare, în domeniul traducerii, a lui Nicu Deșliu, rămâne o ediție nouă a *Esopiei*, tipărită (ulterior, n.n.), în tipografia Episcopiei Buzăului, în anul 1857, sub titlul: *Viața și 183 fabule ale lui Esop*⁹⁰. Dintre elevii generațiilor de seminariști care au absolvit cursurile în vremea păstoririi episcopului Chesarie și care, fără îndoială, l-au avut ca înalt model și sfătuitor pe marele ierarh, amintim pe: Costache Protopopescu, fost absolvent al primei promoții de la seminarul din Buzău, angajat apoi de Gavriil Munteanu, în 1840, ca al doilea profesor la această școală, până la moartea sa timpurie din 1845⁹¹, ierodiaconul Ipatie Petrescu, tot absolvent al primei promoții și pentru doi ani, 1846-1848, inspector și director al seminarului⁹², Vasile Caloian, absolvent al seminarul buzoian, în prima promoție, și bursier al episcopului Chesarie pentru a-și continua studiile la Colegiul Național Sfântul Sava din București (1840-1847)⁹³, colegul său I. C. Massim, trimis, după absolvire, de episcopul Chesarie să urmeze colegiul Sfântul Sava din București, membru fondator al Academiei Române, și împreună cu August Treboniu

⁸⁹ A.N.R., fond *Ministerul Instrucțiunii*, dosarul 1509/1846, f. 4-5, apud I. Ionașcu, *op. cit.*, pp. 56-57, documentul 89.

⁹⁰ Pr. Gabriel Cocora, *Seminarul Teologic din Buzău ...*, pp. 156-158.

⁹¹ A.N.R., fond *Ministerul Instrucțiunii*, dosarul 8858/1834, f. 1, apud I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 53, documentul 83.

⁹² Pr. Gabriel Cocora, *Seminarul Teologic din Buzău ...*, pp. 244-245.

⁹³ *Ibidem*, pp. 239-240.

Laurian, autorul primului dicționar complet al limbii române⁹⁴, Iosif Naniescu, absolvent al aceleiași prime promoții, viitorul mitropolit al Moldovei (1875-1902)⁹⁵, vărul său Dimitrie Racoviță, absolvent din a doua promoție, bursier, trimis de episcopul Chesarie, la cursurile Facultății de Teologie de la Universitatea Othon din Atena și profesor la seminarul buzoian⁹⁶, preotul Dimitrie Vlăiculescu, devenit, după absolvire, și profesor al seminarului⁹⁷, preotul Cosma Moșescu, absolvent al Seminarului buzoian în 1844, profesor și prolific publicist⁹⁸.

Meritele culturale și didactice ale episcopului Chesarie al Buzăului, regăsite în întreaga sa activitate, îl așează, fără îndoială, între cei mai de seamă precursori ai modernizării societății românești din preajma Revoluției pașoptiste. Strădaniile sale au contribuit decisiv la ridicarea urbei Buzăului la statutul de centru cultural-educational de referință pentru nația noastră. Suntem încredințați că prin ctitoriile sale pământești episcopul Chesarie Căpățână s-a învrednicit a-și clădi viața veșnică de-a dreapta Tatălui Ceresc, iar noi prin această prezentare a zidirilor sale ne-am străduit „să dăm Cezarului ce-i al lui Chesarie” pentru a fi cu cinste pomenit acum la 175 de ani de la trecerea sa spre cele veșnice.

Epitaful episcopului Chesarie

„Oprește-ți trecătorule pasul, în respect, lângă pașnicul locaș al colosalei umbre; sacru e mormântul. Aici Ierarhul Chesarie trupul își odihnește de multele, în puțin timp, jărtfiri spre gloria Domnului, Patriei și eternii sale memorii. Năs(cut) 1784, Epis(cop) 1825, răpo(sat) 1846 Noemv(rie) 30”.

⁹⁴ *Ibidem*, pp. 241-242.

⁹⁵ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, volumul III, pp. 161-163.

⁹⁶ Pr. Gabriel Cocora, *Seminarul Teologic din Buzău ...*, pp. 216-217; 242-243.

⁹⁷ Episcopia Buzăului, *Arhiva Seminarului cu patru clase*, dosarul 4/1863, f. 164.

⁹⁸ Pr. Gabriel Cocora, *Seminarul Teologic din Buzău ...*, pp. 245-248.